

«Тасдиқ мекунам»
Ректори Донишқадаи давлатии
забонҳои Тоҷикистон ба номи Сотим
Улуғзода профессор

Рачабзода Маҳмадулло
«28» 12 соли 2019.

Такриз

ба кори диссертатсионии Боборачабова Гулноза Зиёвиддиновна дар мавзӯи «Консепсияи шахсият ва хунари чехранигорӣ дар осори Садриддин Айнӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.01.01 – Адабиёти тоҷик

Садриддин Айнӣ аз зумраи адибонест, ки дар сафҳаи пуршаъни тамаддун ва марҳилаи хассосу душвори таърихии халқҳои собиқ аморати Бухоро бо чунин пайкори начибу созанда ва мақоми арчманд дар эҳёву бақои ҳастии давлатдории миллӣ ва шинохти тоҷикон дар ақсои олам чон ба гарав гузошта, як умр бошарафона дар химояи адолати иҷтимоӣ, ғами халқу давлат ва миллат қарор дошта, дар мабнои таъсире, ки баъд аз худ мероси пураарзише бар ҷой мондааст, намои шахсияти барҷаста ва чехраи дурахшону мондагори халқҳои Осиёи Марказӣ дар қарни XX шинохта шуда, бо сарнавишти пурсӯз, зиндагонии пуразоб ва ғоҷеабор талхиву ноқомҳои давраи ҳассостарини таърихии халқи тоҷикро таҳмил намуда, дар ташакукули ҳувияти ҷомеа таъсири судманд гузоштааст.

Дар ин робита шахсият, симои начибу ҷовидона, консепсияи эҷодӣ ва ҷусторҳои хунарии устод С. Айнӣ тимсоли барҷастаи хунари нависандагӣ, завқу андеша ва тафаккури бадеӣ аст, ки барои ҳувият ва худшиносии миллӣ заминаи бозғатимод гузоштааст. Табиист, ки С. Айнӣ дар осораш баҳри пойдорӣ арзишҳои ахлоқиву хунари ва бақои умри халқ хидмат намуда, дар замони эҳёи таърихиву фарҳангӣ ба диди мушаххаси зебоишинохтӣ ва гоҷҳои иҷтимоӣ тарху таровати тоза

гузоштааст. Рӯзгор ва фаъолияти эҷодии С. Айнӣ мавзӯест гуногунпаҳлӯ, ғановатманд ва фароҳу доманадор ва осораш намунаи санъати зебо ва дастурамали ҳаётии мо буда, қуввати нависандагӣ ва ҳунари тасвирии ӯ дар навъи худ беназир аст. Осори безаволи С. Айнӣ ҳамчун намунаи барҷастаи насри реалистии адабиёти навини тоҷикии садаи ХХ арзишҳои хоси ғоявӣ ва зебоишинохтӣ дошта, ба раванди инкишофи адабиёту фарҳанги халқҳои ҳамҷавор таъсири судманд гузоштааст. Осори С.Айнӣ дар марҳилаҳои фаъолиятҳои мавриди таваҷҷуҳи муҳаққиқон ва пажӯҳишгарони адабиёт қарор гирифта, ба худ ҷалб намудааст. Ҳанӯз аз солҳои сиюми қарни ХХ таҳқиқот ва бинишҳои таҳқиқотии гуногун перомунӣ шахсият, осор ва ҳунари нависандагии С. Айнӣ бо ноқидҳои пуртазоди муаллифон бо эҷоди мақола, тақризу гузоришҳо, пажӯҳишҳои илмӣ, ҳамчунин китобҳои таърихи адабиёт, таълифоти назарӣ ва бадеӣ вобаста ба концепсия ва ҳунари эҷодии нависанда анҷом ёфтааст.

Осори С. Айнӣ аз оғози фаъолиятҳои дар иртибот ба масъалаҳои раванди адабиёти муосири тоҷик дар доираи муҳофизат, мизҳои мудаввар, хонишҳои адабӣ, конференс ва семинарҳо, маҷаллаҳои “Барои адабиёти сотсиалистӣ”, “Шарқи Сурх”, “Садои Шарқ” ва дигар маҷаллаву расонаҳо мавриди нақду арзёбии адабиётшиносон қарор гирифта буд.

Дар ин робита биниш ва мулоҳизаҳои судманд дар боби айнишиносӣ дар таълифоти донишмандон И.С. Брагинский, М.Шукуров, С. Табаров, Х. Мирзозода, Р. Ҳодизода, Х.Асозода, Х. Шарифов, А.Сайфуллоев, М.Рачабӣ, А.Сатторзода, А. Кучаров, А. Маҳмадаминов, М. Имомов, М.Ю.Ҳоҷаева, А.Набавӣ, М. Абдуллоев, А. Муллоев, Ш. Солеҳов, Ҷ. Ҳамроев ва чанде дигарон баён шудааст. Рисолаи илмии Бобораҷабова Гулноза Зиёвиддиновна саҳифаи тозаеро дар ривочи адабиётшиносии тоҷик боз карда, дар таҳқиқи минбаъдаи ин

равияи илмӣ дар осори дигар муҳаққиқони адабиёти муосири тоҷик заминаи пурқуввати илмиро фароҳам оварда метавонад.

Рисола аз муқаддима, се боб, шаш фасл, ҳулосаю китобнома ва 165 саҳифаи компютерӣ иборат буда, дар муқаддима зарурати таҳқиқ ва моҳияти мавзӯ асоснок ва ҳадафу вазифаҳои таҳқиқот муайян карда шудааст. Инчунин, методи таҳқиқ тавсиф шуда, арзиши назарӣ ва амалии он мушаххас ва дараҷаи таҳқиқи масъала муайян гардидааст.

Боби аввали диссертатсия **“Мушкилоти чехранигорӣ дар осори устод С. Айнӣ»** буда, фасли нахусти он ба мавзӯи **“Марҳилаҳои асосии ташаккули ҳунари чехранигорӣ дар осори устод С. Айнӣ”** бахшида шудааст. Муаллифи рисола таъкид намудааст, ки ҳунари чехранигорӣ аз ҷумлаи масоили муҳими поэтикаи асари адабӣ ва хосса насри бадеӣ махсуб мешавад. Ин масъала дар ҳар давраи инкишофи адабиёт, аз ҷумла адабиёти муосири тоҷик ба тарзҳои гуногун вобаста ба ҳунари истеъдоди адабии нависандагон бозтоб мешавад. Муҳаққиқон дар баробари сифатҳои гуногуни адабию бадеӣ ҳунари чехранигориро дар осори устод С. Айнӣ махсус қайд карда, таҷрибаи бойи зиндагӣ, дониши мукаммали ҳаётӣ ва мушоҳидакории ӯро таъкид намудаанд. Устод дар осори худ ҳақиқати воқеӣ ва таърихро меъёри асосии тасвири бадеӣ қарор дода, ҷиҳати муҳимми коргоҳи эҷодии худро дар оғози «Ёддоштҳо» ва дигар асарҳояш ба таври возеҳ баён кардааст, ки барои муҳаққиқон маводи муқаддам ва зарурӣ махсуб меёбад. Муаллифи рисола чараёни ташаккули ҳунари чехранигориро дар осори Айнӣ ба се марҳила ҷудо намуда, ба марҳилаи аввал он чехраҳоеро ворид месозад, ки устод Айнӣ дар нахустин асарҳои пешазинқилобӣ офаридааст. Марҳилаи дуюму сеюми инкишофи ҳунари чехранигории адиби тавоноро баъди Инқилоб, аз замоне, ки ӯ ба кори адабиёт камари ҳиммат мебандад, шуморидааст, яъне, нависанда барои тасвири воқеаҳои пуршиддату зудчараёни арафаи Инқилоби Бухоро усули баёни бадеии қисса андар қиссаро, ки дар насри классикӣ ва омиёнаи форсии

тоҷикӣ мақоми хоса дошт, интихоб менамояд. Дар ҳар як ҳикояи ин асар на танҳо манзараҳо ва ҳодисаҳои пурфочаи он рӯзгор, балки чехраҳои амир, қозӣ, аълам, миршаб, ҷаллод, гунаҳгори мазлум ва ғайра ба тасвир омадааст. Дар фасли дуюм- “Шахсият ва воқеият: таносуби ҳақиқати воқеӣ ва ҳақиқати бадеӣ дар ҳунари чехранигории устод С.Айнӣ” таҳқиқи ҷанбаҳои ҳунарии осори адабӣ таносуби ҳақиқати воқеӣ ва ҳақиқати бадеӣ таҳлил шуда, аз маводи зиндагӣ, аз ҳодисаю воқеаҳо ва шахсиятҳои дорои арзиши адабӣ кор гирифтани нависанда равшан мегардад. Устод Садриддин Айнӣ бозтоби ин мушкилотро дар ҳар як асари хурду бузургаш ба мушоҳида мегирад.

Дар боби дуюм “**Бозтоби шахсияти таърихӣ ва симои рӯшанфикрон дар «Ёддоштҳо»-и С. Айнӣ**” концепсияи бадеии насри муосир дар мисоли таҷассуми симои равшанфикрон мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Фасли якуми боби дуюм-“Таҷассуми симои равшанфикрон дар “Ёддоштҳо”-и С. Айнӣ” ба тасвири симои шахсияти таърихӣ ҳунари ва чехраҳои равшанфикрони Бухоро бахшида шудааст. «Ёддоштҳо» дар адабиёти шӯравии тоҷик нахустин асарест, ки воқеаҳои муҳимтарини муборизаи синфӣ ва ҷиҳатҳои гуногуни ҳаёти маънавии нимаи дуюми асри XIX дар он таҷассум ёфта, шуури иҷтимоии халқ ва моҳияти замонро равшан ифода намудааст, ки бо афкори баланди дилнишин, каломи пурэъҷоз, равшанбаёнӣ, воқеънигорӣ, офариниши симоҳои начибу мондагор дар хотир нақшгузор аст. Устод Айнӣ дар ин асар як давраи муҳими ҳаёти халқро басо фароҳу доманадор бо лавҳаю манзараҳои бадеӣ ва муносибати шахсиятҳои таърихӣ ба тасвир гирифта, бунёдкории халқро дар симои одитарин ва зеботарин одамони нишон дода, манзараҳои худогоҳӣ ва бедории иҷтимоиро таҷассум намудааст. Аксар симоҳои дар «Ёддоштҳо» тасвиршуда бо фазлу камолоти инсонӣ мазмуну моҳияти афкори замонро ифода менамоянд.

Дар фасли дуюми боби дувум- “Симои муаллиф ва нигоҳи рӯҳи замон дар «Ёддоштҳо»-и С. Айнӣ» бозтоби чехраи Садриддин Айнӣ, ки қаҳрамони асосии асар аст, мавқеи шоиста дошта, ташаккул ёфтани

характери вай яке аз масъалаҳои муҳими асар маҳсуб меёбад. Симои ҳунарии Садриддин қабл аз инқилоб ҳамчун шахсияти донишманду адиби нуктасанҷ шинохта шуда, тафаккури адабию эстетикаш дар муҳити фарҳанги суннатӣ ва шеърӯ адаби пурғановати ниёкон бунёд ва ташаккул ёфт ва дар қатори фозилони давр ва зиёиёни пешқадам қарор гирифта буд. Дар “Ёддоштҳо” аз саҳифаҳои нахустин хонанда ба воқеаҳо ва ҳолатҳои зиндагии муаллиф дар як даврони муайяни таърихӣ шиносӣ пайдо намуда, ҳаёти гузаштаи халқро тоза ба тарзи воқеӣ дарк намуда, қимати зиндагии имрӯзаро ба ҳубӣ мефаҳмад. Муаллифи рисола дуруст мушоҳидаву таҳлил ва таҳқиқ намудааст, ки устод С. Айнӣ симои Садриддинро дар ҳолат ва манзараҳои вусъатноки ҳаёти иҷтимоии Бухоро тасвир намудааст. Бухоро маркази тамаддун дар олами Шарқ буда, зодгоҳ, шаҳри кӯдакиву наврасӣ, ҷавониву донишварзии ӯ мебошад. Вай дар ин шаҳр дар партави рӯҳи бузурги аҷдоди ҳунарманду донишвараш ба воя расид ва майл ба сӯи андешаи илмиву адабӣ, маърифатҷӯӣ, маорифпарварӣ ва рӯҳи озоду ҷадиди инсоншиносӣ дошт. Садриддин аз кӯдакӣ бо азобу шиканҷа, талхӣи рӯзгор ва губори зулмоти маънавӣ дучор мегардад, дар байни мардуми одӣ ва заҳматкаш ба воя расида, ҳамеша ба халқ пайванд буд.

Дар боби сеюм-“Таҳқиқи осори адабӣ, шинохти шахсият ва бозтоби симои Аҳмади Дониш дар «Ёддоштҳо»-и С. Айнӣ” осори адабӣ ва чехраи Аҳмади Дониш баррасӣ шудааст. Дар фасли аввал “Таҳқиқи осори адабӣ ва шинохти шахсияти Аҳмади Дониш” як қатор корҳои илмию бадеии муҳаққиқон ва адибон таҳлил гардида, рисолати иҷтимоӣ, шахсият ва симои Аҳмади Дониш муайян шудааст. Аҳмади Дониш аз симоҳои намоёнтарини илму фарҳанги қарни XIX дар аморати Бухоро маҳсуб ёфта, мавзӯи меҳварии афкори ӯ ислоҳоти иҷтимоии ҷомеа буд. Таҳқиқи илмию бозтоби бадеии он пас аз солҳои панҷоҳум ба миён омада, андешаҳои иҷтимоӣ сиёсӣ, фалсафӣ, маорифпарварӣ, адабию эстетикӣ, динию мазҳабӣ, ки дар осори гаронмояи Аҳмади Дониш баён

шудаанд, то ин давр дар шакли муқоисавию татбиқӣ ва таҳлилии бунёди омӯхта нашуда буд.

Аввалин муҳаккике, ки муҳити таърихию илмӣ, адабӣ ва фарҳангии замони Аҳмади Донишро дақиқ дарк намуд, устод Садриддин Айнӣ буд. Муҳиммияти мероси гаронмои аллома Аҳмади Донишро устод Садриддин Айнӣ дар «Намунаи адабиёти тоҷик», «Таърихи амирони манғитияи Бухоро», «Таърихи инқилоби фикрӣ дар Бухоро» ва махсусан, дар «Ёддоштҳо» жарфназарона ба миён гузоштааст. Дар фасли дуюми боби сеюм- «Шахсияти эҷодӣ ва чеҳраи хунарии Аҳмади Дониш дар «Ёддоштҳо»-и Садриддин Айнӣ» арзёбӣ шудааст. Дар нигоҳи устод Айнӣ симои Аҳмади Дониш ҳамчун мучассамаи ақлу хирад ва раҳнамои ҳаёт тасвир шудааст. Мустақилфикрӣ, мушоҳидакорӣ, муносибати танқидӣ ва лаёқати инсоншиносӣ ва соҳибандешагии Айнӣ дар ҳолатҳои бо Аҳмади Дониш вохӯрдан ва аз осори ӯ баҳра бардоштани равшан зоҳир мегардад. Муаллиф дуруст дарёфтааст, ки дар тасвири Айнӣ фавқулоддагии Аҳмади Дониш ва на танҳо дар ҳусни азим ва бадани маҳками ӯст, балки ӯ мучассамаи ақлу хирад, қатъият ва азму ирода аст. Дар хулоса муаллиф қомилан дуруст менигорад, ки устод Садриддин Айнӣ дар адабиёти муосири тоҷик тавассути бозтоби фардияти шахси бузурги эҷодкори таърихӣ, аз ҷумла донишшиносӣ қадами устуворона гузошта, бо эҷод шудани «Ёддоштҳо» тамоюлоти тозаи адабӣ ба вучуд омад ва шинохти шахсияту офариниши симои одамони начиб, нерӯҳои эҷодкор, адибону хунармандон ва зиёиёну рӯшанфикрон мавқеи хоса пайдо намуд.

Рисола дар маҷмӯъи кори аз нигоҳи илмӣ мукамал буда, аз ҷиҳати назариявӣ методӣ ва амалӣ қобили тавачҷуҳ мебошад. Аҳаммият ва тозакориҳои илмиву ҷанбаи амалии он барои рушди минбаъдаи адабиётшиносӣ судманд ба назар мерасад. Натиҷаҳои ҳосилшуда дар асоси таҳлили амиқи маводи адабӣ сурат гирифта, барои инкишофи илм аҳаммияти қалон доранд.

Бо вучуди арзиши баланди кор, ба андешаи мо, дар рисола нуқсу норасоиҳои ҷузъие ба назар мерасанд, ки дар сурати ислоҳи онҳо тадқиқоти мазкур сифати боз ҳам беҳтар пайдо хоҳад кард:

1. Баъзе ибораҳо ва таркибҳои ба забони имрӯзаи тоҷикӣ бегона, бахусус, муарработ мавриди истифода қарор гирифтаанд, ки тобиши илмии рисолаҳо андаке паст месозанд.
2. Гарчанде бобу фаслҳои диссертатсия бо хулосаҳои ҷолиб ҷамъбаст шудаанд, аммо дар баъзе фаслҳо забони илмии муҳаққиқ ба забони адабӣ наздиктар шудааст.
3. Дар баъзе саҳифаҳо хатоҳои грамматикӣ ва компютерӣ (с.19, 22, 28, 43, 54, 59, 67...) ба назар расиданд, ки ислоҳи онҳо ба нафъи кор хоҳад буд.
4. Дар номгӯи адабиёт баъзе ғалатҳо ва норасоиҳои техникӣ ба ҷашм мерасанд, ки ислоҳи онҳо манфиати корро бештар хоҳад намуд.

Камбудии зикршуда ҷузъӣ буда, арзиши илмии рисолаҳо намекоҳонанд.

Мақолаҳо ва маводи ҷопии муаллиф, ки дар онҳо хулосаву натиҷаҳои илмии кор инъикос ёфтаанд, барои як рисолаи илмӣ басанда буда, мазмуну муҳтавои корро ифода мекунанд.

Метавон хулоса кард, ки рисолаи Бобораҷабова Гулноза Зиёвиддиновна дар мавзӯи «Консепсияи шахсият ва ҳунари чехранигорӣ дар осори Садриддин Айнӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.01.01 – Адабиёти тоҷик ба меъёрҳо ва талаботи корҳои илмии КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ буда, муаллиф ба дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.01.01 – Адабиёти тоҷик сазовор аст.

Тақризи муассисаи тақриздиханда дар ҷаласаи кафедраи назария ва таърихи адабиёти Донишқадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода рӯзи 27-уми декабри соли 2019, таҳти қарори № 5 бо иштироки унвонҷӯ муҳокима гардид.

Иштирок доштанд: 18 нафар;

Натиҷаи овоздихӣ: тарафдор -18 нафар, зид -0, бетараф-0.

Раиси чаласа,

номзади илмҳои филологӣ, дотсент

Шамсов Нурмад
Сирочович

Эксперт,

доктори илмҳои филологӣ

Давлатбеков Лоло
Мирзоевич

Котиби чаласа,

номзади илмҳои филологӣ

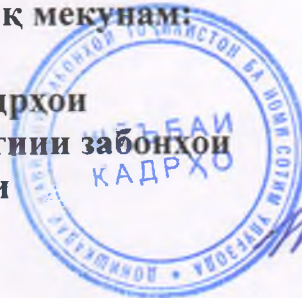
Боев Шавкат
Элмуродович

Имзои Шамсов Н. С., Давлатбеков Л. М. ва
Боев Ш. Э.-ро тасдиқ мекунам:

Мудири шуъбаи кадрҳои

Донишқадаи давлатии забонҳои
Тоҷикистон ба номи

Сотим Улуғзода

Начмуддинов Ш. М.

Нишонӣ: 734019 Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе,
Кӯчаи Муҳаммадиев 17/6., Тел: (+992 37)
232-50-00; E-mail:shamsov1960@mail.ru